

ЕКОНОМТЕОРЕТИЧНИЙ КІНОКЛУБ
Інституту економіки промисловості НАН України
«Паразити» (Південна Корея, 2019)

4 травня 2023 року в Інституті економіки промисловості НАН України відбулося перше засідання Економтеоретичного кіноклубу, в роботі якого взяли участь академік НАН України О. Амоша, чл.-кор. НАН України Ю. Залознова, д.е.н. В.І. Ляшенко, д.е.н. О. Новікова, д.е.н. О. Вишневський, к.е.н. І. Петрова, к.е.н. О. Богуцька, зав. бібліотеки Н. Вишневська, головний економіст І. Лях.

Об'єктом аналізу обрано кінострічку «Паразити». «Паразити» (Parasite) – це південнокорейський фільм режисера Бон Чжун Хо, який вийшов у прокат у 2019 р. Фільм одрежав нагороду «Золота пальмова гілка» на Канському кінофестивалі 2019 р., що зробило його першим південно-корейським фільмом, що отримав цю нагороду.

У фільмі розповідається історія родини Кімів, які живуть у бідному районі Сеула і мріють про краще життя. Вони знаходять роботу в багатій сім'ї Паків, заселяючись поступово до їхнього будинку. Однак коли трапляється несподівана подія, життя родини Кімів починає руйнуватися.

«Паразити» були високо оцінені критиками за свій глибокий зміст, захопливий сюжет та майстерну гру акторів. Фільм також отримав низку інших нагород і номінацій, включаючи чотири нагороди «Оскар», у тому числі як кращий фільм, кращий оригінальний сценарій, кращий режисер та кращий міжнародний фільм.

Аналіз фільму виконано з позицій провідних шкіл економічної теорії, а саме: класичної, неокласичної, марксистської, девелопменталістської, австрійської, шумпетеріанської, кейнсіанської, інституційної, біхевіористської (поведінкової). Додатково, наприкінці огляду, фільм розглянуто згідно з положеннями загальної теорії стратегування¹.

У кінці аналізу читач зможе знайти відповідь на питання: «Хто є справжніми паразитами?»

1. Фільм «Паразити» може бути не лише проаналізований з позицій **класичної школи економічної теорії**, але і водночас виступати інструментом переосмислення її концептуальних положень.

Ринкова економіка («невидима рука ринку»). Класична економічна теорія припускає, що ринок здатен саморегулюватися і забезпечувати оптимальне функціонування економіки. У фільмі «Паразити» можна побачити, що рівновага на ринку праці не досягається, кількість бажаючих працювати й кількість робочих місць не співпадають, що породжує жорстку конкуренцію сімейства Кімів з іншими представниками «робочого класу».

Доходи. Відповідно до класичної економічної теорії доходи робітників мають відображати їх внесок у виробництво. У фільмі ж родина Кімів намагається збільшити свої доходи, використовуючи різні шахрайські схеми. Однак їхні доходи не відображають їх реального внеску у виробництво, а є результатом їхніх маніпуляцій.

Роль держави. Класична економічна теорія припускає, що держава має бути мінімальною та обмежувати своє втручання в економіку. У фільмі державна система соціальної допомоги не може вирішити проблеми бідності та безробіття. Представники родини Кімів перебувають у злиднях та вимушені докладати безліч зусиль, щоб вижити. Це демонструє невідповідність положень класичної економічної теорії наявним реаліям, що було об'єктом критики, наприклад представників кейнсіанської школи.

Вартість робочої сили. Коли члени сім'ї Кімів отримують роботу у сім'ї Пак, вони використовують підроблені дипломи

¹ Вишневський О.С. Загальна теорія стратегування: від парадигми до практики використання: монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2018. 156 с.

та рекомендації, щоб довести свою компетентність і отримати вищу оплату. Таким чином, вони маніпулюють своєю вартістю робочої сили, щоб максимізувати оплату за послуги.

У цілому фільм «Паразити» добре відображає багато ключових елементів класичної економічної теорії, включаючи поняття ринку, конкуренції, ринку праці та вартості робочої сили.

2. Неокласична школа економічної теорії також уможливило аналіз фільму «Паразити», оскільки вона зміщує акцент з класів до індивідів як основних суб'єктів економічних процесів.

Ринкова конкуренція. Сім'я Кімів змагається за одну і ту саму роботу з іншими претендентами. У теорії ця конкуренція за працю допомагає збільшувати ефективність ринку, але на практиці перемагають не більш компетентні, а більш безпринципні, які готові вводити у оману.

Підприємництво. Члени сім'ї Кімів проявляють підприємницький дух, використовуючи свої навички та інтелект для того, щоб вижити та підвищити рівень життя. Це показує, як підприємництво може допомогти людям із низьким рівнем доходу змінити своє життя на краще.

Ефективність ринку. Фільм показує, як ринок може бути неефективним, коли одна група людей має перевагу над іншою через свій соціальний статус. Це може призвести до того, що ефективність ринку страждає, а бідні верстви населення мають менші можливості для успіху в житті.

Отже, з позицій неокласичної школи економічної теорії фільм «Паразити» відображає, як ефективність ринку може бути порушена через нерівність у розподілі можливостей і доступу до ресурсів.

3. З позицій марксистської школи економічної теорії фільм «Паразити» можна розглядати як критику суспільної системи, в якій існують дуже великі майнові розриви між багатими та бідними, де великі корпорації та багаті сім'ї мають значні економічні ресурси, а малі підприємства та

прості люди змушені боротися за виживання.

Концепція класової боротьби. Марксистська економічна теорія припускає існування двох основних класів – капіталістів і робітників. У фільмі ми бачимо два протилежних світи – бідну родину Кімів, яка представляє клас робітників, і багату родину Паків, яка представляє клас капіталістів. Кіми були вимушені піти на роботу у сім'ю Паків, виступаючи під час різних подій у ролі прибиральників, водіїв, викладачів англійської мови та малювання. Можна сказати, що методи боротьби Кімів – це підступи, маніпуляції, шахрайство, але це не буде відповідати дійсності, бо мотиви Кімів є виключно особистими, а не класовими. Тому вони не об'єднуються з іншими конкурентами за роботу, а «знищують» їх.

Боротьба за додану вартість. Між родинами Кімів і Паків розгортається боротьба за розподіл доданої вартості. З одного боку, за рахунок розподілу праці та перекладення на Кімів низькооплачуваної роботи містер Пак має можливість працювати топ-менеджером, а з іншого – Кіми необґрунтовано через псевдонавчання англійської мови та малювання витягують фінансовий ресурс із Паків.

Також, із позицій марксистської школи економічної теорії, фільм «Паразити» можна розглядати як критику концепції мобільності соціальних верств, за якої будь-яка людина може досягти успіху, якщо вона буде працювати наполегливо і має достатньо таланту. Показано, що така концепція мобільності не відповідає дійсності, оскільки механізми економічного розвитку можуть перешкоджати вирівнюванню соціальних верств.

У підсумку бідні залишаються бідними і навіть мешкають під землею, а багаті мешкають «нагорі», і лише змінюються їх обличчя.

Фільм демонструє, як залежність від грошей може знищувати моральні цінності та руйнувати міжособистісні взаємовідносини, як пристрасть до матеріальних благ

спонукає людей до вчинення недоречних дій і відчуження від суспільства.

Отже, фільм «Паразити» з позицій марксистської школи економічної теорії можна розглядати як критику сучасної капіталістичної суспільної системи.

4. Девелопменталістська школа економічної теорії передбачає осмислення економічних процесів на національному рівні через вплив на макроекономічні процеси, тому аналіз конкретних побутових ситуацій у рамках її положень є не дуже зручним інструментарієм.

Разом з тим можна припустити, що якби уряд системно застосовував рецепти девелопменталістів щодо забезпечення економічного розвитку, рівень безробіття був би значно нижчим, що дозволило б родині Кімів влаштуватися на роботу в законний спосіб і, можливо, відмовитися від агресивної боротьби за право працювати на родину Паків.

5. Більш глибоко фільм «Паразити» можна проаналізувати з позицій **австрійської школи економічної теорії**. Ця школа припускає, що економічне благополуччя досягається за допомогою ринкових механізмів та вільного підприємництва, а не через регулювання з боку держави.

Максимізація суспільної корисності через ринковий механізм. Проблеми, з якими стикнулися і Паки, і Кіми, обумовлені відсутністю доступу до вільного ринку. Якби Кіми мали доступ до ринку праці, то їм би не знадобилося, порушуючи закон, працевлаштуватися у Паків. Якби Паки сумлінно шукали робітників на біржі праці, то вони ніколи б не мали стосунків із Кімами. Це виступало б запобіжним механізмом від подальших трагічних подій.

Вільне підприємництво. Головний герой Кім Кі Так та його родина використовують свої знання та навички, щоб підібратися до сім'ї Паків та отримати роботу в їхньому будинку. Це можна розглядати як приклад «вільного підприємництва», де люди використовують свої знання, ресурси та здатність діяти як злагоджена команда, щоб досягти своїх цілей.

Отже, фільм «Паразити» з позицій австрійської школи економічної теорії можна розглядати як роздуми про взаємодію і вплив економічних факторів на індивіда та його соціальне оточення, а також про роль індивідуальних дій та рішень у досягненні економічного успіху.

6. Фільм «Паразити» можна проаналізувати і з позицій **шумпетеріанської школи економічної теорії**.

Інновації та підприємництво. Головні герої (родина Кімів) використовують свої «локальні» інноваційні та підприємницькі навички, щоб вижити в складних економічних умовах. Вони змушені вигадувати різні стратегії, щоб заробляти гроші та не боятися ризикувати. Це відповідає поглядам Шумпетера, який підкреслював важливість підприємництва та інноваційної діяльності для економічного зростання.

Конкуренція та нестабільність. Головні герої змушені боротися за кожную копійку, і нестабільність їхньої економічної ситуації позначається на їхньому житті. Це відповідає поглядам Шумпетера про турбулентність і нестабільність економічних систем. Він стверджував, що інноваційний процес супроводжується постійними турбулентностями, конкуренцією та незрозумілими наслідками.

7. Кейнсіанська школа економічної теорії має обмежений потенціал для аналізу цього фільму, бо є виключно макроекономічною школою, яка розглядає економічну реальність із позицій агрегованих показників. Однак її положення можуть бути використані для розуміння економічного підґрунтя протистояння Кімів та Паків, а також для мінімізації виникнення аналогічних ситуацій у майбутньому.

Виходячи з довгострокового перебування родини Кімів у злиднях (хоча вони бажають знайти роботу, але не можуть) можна стверджувати, що вони перебувають у стані «вимушеного» безробіття (за Кейнсом). Це свідчить про відхилення від рівноваги на ринку праці. Такий стан може бути наслідком помилок уряду при здійсненні економічної політики.

Вирішення даної проблеми можливе шляхом розумного перерозподілу благ від сукупних Паків до сукупних Кімів. Це, з одного, передбачає здійснення більш інклюзивної соціальної політики, щоб родина Кімів мала можливість «вижити» на соціальну допомогу, уникаючи недобросовісної конкуренції за роботу, а з іншого – перетворення заощаджень сукупних Паків на інвестиції задля того, щоб сукупні Кіми в підсумку отримали роботу.

8. З позицій **(нео)інституціоналізму** фільм «Паразити» можна розглядати як дослідження взаємодії між формальними та неформальними інститутами, з одного боку, а також екстрактивними й інклюзивними – з іншого.

У фільмі показано, як *неформальні інститути*, такі як родинні зв'язки та соціальний статус, можуть впливати на функціонування економічних інститутів і спричинити небажані наслідки.

Разом із тим, якби місіс Пак керувалася більше *формальними інститутами* (спеціалізовані відкриті цифрові платформи для підбору персоналу; спеціалізовані агенції з підбору персоналу, які мають сайт, офіс, статутні документи тощо; перевірка справжності документів про освіту тощо), а не неформальними (поради «фактично» незнайомих людей, але до яких є довіра), вона б не допустила в свій дім родину Кімів.

Отже, з позицій **(нео)інституціоналізму** фільм «Паразити» надає можливість проаналізувати взаємодію між формальними та неформальними інститутами в суспільстві, а також показує важливість належного налаштування інститутів для досягнення стабільності й рівності в суспільстві.

З позицій *екстрактивних й інклюзивних інститутів* фільм можна розглядати в контексті дослідження того, як різні форми інститутів впливають на економічний розвиток і нерівність у суспільстві. Родина Кімів є продуктом екстрактивних інститутів, вони позбавлені доступу до ключових ресурсів (грошей, освіти, соціальних ліфтів, гідних умов життя), а родина Паків – продук-

том інклюзивних інститутів, вона має доступ до великих доходів, можливості відпочинку, доступ до соціальних ліфтів.

Також фільм показує важливість інклюзивних інститутів для зменшення нерівності та забезпечення стабільності в суспільстві. Якщо всі громадяни мають рівний доступ до достатніх ресурсів і можливостей, то це може привести до більшого економічного розвитку, зменшення нерівності, агресії в суспільстві.

9. Фільм «Паразити» можна проаналізувати з позицій ключових положень **поведінкової школи економічної теорії**, яка вивчає психологічні аспекти прийняття економічних рішень людьми, у тому числі нерациональність, вплив емоцій та соціального контексту на поведінку.

Родина Кімів є прикладом ірраціональної поведінки, яка може бути пояснена з позицій біхевіоризму. Вони приховують своє походження, займаються шахрайством. Усі ці дії можуть бути пояснені прагненням до максимізації свого благополуччя та забезпечення виживання в складних умовах. Однак з позицій поведінкової економіки їхні дії можуть бути оцінені як ірраціональні, оскільки вони не враховують ризиків довгострокових негативних наслідків.

Обмеженість поведінкової раціональності родини Паків, як зазначено вище, полягає в «сліпій» вірі рекомендаціям, які надійшли лише з одного каналу комунікацій.

Отже, аналіз фільму «Паразити» з позицій поведінкової школи економічної теорії свідчить, що персонажі та їхні дії відображають прагнення до максимізації свого добробуту в складних умовах, але разом з тим можуть бути розглянуті як приклад ірраціональної поведінки.

10. Пропонується поглянути на цей фільм з позицій **загальної теорії стратегування** та визначити стратегії головних діючих осіб.

Загальна стратегія Паків полягає у збереженні свого соціально-економічного статусу шляхом використання найманої праці, керуючись традиційними цінностями.

Загальна стратегія Кімів полягає у підвищенні свого соціально-економічного статусу шляхом використання ресурсів Паків, керуючись принципом «мета виправдовує засоби».

Якби сімейство Кімів відповідало вимогам родини Паків, то їхні стратегії певною мірою доповнювали б одна одну. Але Кіми не відповідають вимогам Паків, тому зважаються на підробку документів і дискредитацію обслуговуючого персоналу родини Паків (водія, економки), що формує ключове протиріччя.

Також має місце низька якість управління ризиками з боку представників кожної з родин. Сімейство Паків нехтує детальною перевіркою людей, яких допускають до обслуговування родини, а родина Кімів нехтує розрахунком довгострокових ризиків. Це в підсумку призводить до трагедії.

Також слід звернути увагу на важливість стратегування для перетворення фантазій на плани, а планів – на реальність. Відмова від стратегування завжди обумовлює початок краху.

Так, коли сімейство Кімів стикається з проблемами і виникає потреба актуалізації стратегії, голова сімейства Кім Гі Тхек на запитання сина про наявність у нього плану відповідає, що ніколи не провалиться той

план, якого немає. Він використовує логіку «кращий план – відсутність будь-якого плану» («The best plan is no plan»). У підсумку така позиція приводить його до скоєння злочину та необхідності мешкати роками в «бомбосховищі», яке розташоване в підвалі красивого будинку «нагорі», де люди живуть саме таким життям, як мріяв кожен член родини Кімів.

Таким чином, з позицій різних шкіл економічної теорії відповідь, хто на кому «паразитуює», буде різною. З позицій марксизму родина Паків паразитує на родині Кімів і, відповідно, вбивство Кім Гі Тхек (голова сімейства Кімів) Пак Дон Іка (голови сімейства Паків) через огидне ставлення останнього до запаху «людини праці» можна розглядати як «бунт» класу робітників проти класу капіталістів. Разом з тим із позицій австрійської, неокласичної та інституційної шкіл скоріше родина Кімів паразитує на родині Паків, вводячи їх в оману.

Якщо Ви ще не бачили цю кінострічку, у Вас є можливість подивитися на неї не лише з позицій якості сюжету, гри акторів, роботи операторів, а також проникнути в глибину соціально-економічних процесів, виконати свій аналіз і дійти власних висновків виходячи з положень економічної теорії.

Засновник економтеоретичного кіноклубу,
доктор економічних наук, старший дослідник
заступник директора з науково-організаційної роботи
Інституту економіки промисловості НАН України

О.С. Вишневський

Вітання до 65-річчя академіка НАН України ВИШНЕВСЬКОГО ВАЛЕНТИНА ПАВЛОВИЧА

8 червня виповнилося 65 років від дня народження відомого вченого-економіста, академіка НАН України, доктора економічних наук, професора, головного редактора журналу «Економіка промисловості» Валентина Павловича Вишневського.

Керівник науково-дослідних робіт, наукових проєктів із проблематики фіскальної, грошово-кредитної та промислової політики, засновник школи у сфері оподаткування і фінансів підприємств, експерт з фінансів та оподаткування в робочих групах Державної податкової адміністрації Донецької області та Кабінету Міністрів України, головний редактор журналу «Економіка промисловості», науковий консультант і науковий керівник багатьох аспірантів та докторантів, талановитий учитель – унікальна багатогранна людина з невтомним оригінальним мисленням і відкритою, чистою душею.

Перші кроки в науці як аспірант-дослідник Валентин Павлович зробив в Інституті економіки промисловості АН УРСР.

У 1987 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук на тему «Економічні методи використання резервів прискорення технічного переозброєння виробництва (на прикладі металургійних підприємств УРСР)», у 1998 р. – докторську дисертацію «Методологічні основи вдосконалення оподаткування підприємств». У 2006 р. В.П. Вишневського було обрано членом-кореспондентом НАН України за спеціальністю «Фінанси, грошовий обіг і кредит», а в 2012 р. – академіком НАН України за спеціальністю «Фінанси».

Із 2002 р. В.П. Вишневський обіймав посаду завідувача відділу фінансово-економічних проблем ефективного використання виробничого потенціалу, з 2006 р. – керівника відділення проблем розвитку і фінансового регулювання промисловості. Тривалий час обіймав посаду заступника директора інституту.

Видатні досягнення, внесок академіка В.П. Вишневського в розвиток науки та його діяльність, спрямовану на відновлення й розбудову сучасної промисловості, високо оцінено державою і науковою спільнотою. За цикл робіт «Теоретичні основи і методичне забезпечення формування ефективного механізму розподілу прибутку» нагороджений медаллю НАН України із премією для молодих учених (1991 р.), за монографію «Уход от уплаты налогов: теория и практика» (у співавторстві з А.С. Веткіним) – дипломом III ступеня всеукраїнського конкурсу наукових монографій, присвяченого пам'яті М. Туган-Барановського (2004 р.).

За роки роботи в Інституті економіки промисловості НАН України В.П. Вишневський був керівником понад 15 науково-дослідних тем із проблематики оподаткування, місцевих фінансів, фінансового регулювання виробничого потенціалу, управління розвитком промисловості в умовах